

Formandens beretning 2020

Af Elof Westergaard

Formand for Foreningen for Kirkegårdskultur, biskop

*Et menneskes dage er korte som græssets,
det blomstrer op som blomsterne på marken.
Men når blæsten tager fat, er det væk,
man ser det ikke længere, hvor det stod.*

Salme 103, v. 14-15.

I foråret 2020 lige omkring nedlukningen af Danmark på grund af covid-19 udkom *Bibelen på Nudansk*. Et mangeårigt projekt, hvor folkene bag oversættelsen har tilstræbt at gøre de gamle tekster forståelige for en moderne læser. Det citat, jeg indledte med, er fra netop denne nye oversættelse, en af de mere kendte gammeltestamentlige salmer, som også har inspireret nogle af vore bedste salmedigtere som f.eks. Grundtvig.

Ordene fra den gammeltestamentlige salme er 2500 år gamle, og selv om sprogdragten nu er ny, er der tale om eksistentielt vedkommende formuleringer gældende også i 2020.

I en poetisk form udtrykker salmedigteren det menneskelige grundvilkår. Det, som kirkegården også altid minder os om: Menneske og jord er knyttet sammen, græsset og vi mennesker ligner hinanden ved at være underlagt livets love. Dvs. vi skal visne og dø, og vi må tage afsked med hinanden.

Al kirkegårdskulturs baggrund hviler på dødens faktum. Kirkegården og de praksisser og ritualer, som her finder sted, minder os til stadighed om døden. Kirkegården hjælper os desuden til at bevare mindet om det fællesskab, vi kommer af, og som vi deler med hinanden. Man kan for at blive i salmedigterens sprog sige, at selv om den døde ikke længere står, hvor han eller hun stod, så er den døde dog nu stedfæstet, og vi ved, hvor de jordiske rester er.

Vi mennesker lever af fællesskabet med hinanden og bliver til i livet med hinanden. Det er derfor også hårdt at miste, og det er derfor også vigtigt at få lov til at sige ordentligt farvel til dem, man holder af, og at få lov til at markere det. Det sidste er vi i særlig grad blevet mindet om betydningen af nu i 2020.

Vi er overalt i verden nu ramt af en pandemi, covid-19. Vi skal passe på hinanden ved at holde afstand til hinanden. Det har sat (om end nu mere lempeligt) afstande mellem os og medført restriktioner i forbindelse med al menneskeligt samvær, også ved begravelser og bisættelser.

Det har været og er smerteligt for mange pårørende, at der er begrænset deltagerantal ved begravelser. Og det har stillet alle, der har med begravelser at gøre, i den ofte vanskelige situation både at søge at skabe de bedst mulige rammer for afskeden og så samtidig medvirke til, at vi passer på hinanden. Det har været og er stadigvæk vanskeligt, og det har skabt også mange ekstra frustrationer og bekymringer midt i sorgen hos de pårørende. Mange har vist forståelse, men det har også indimellem skabt vrede og irritation.

Hvis vi ikke vidste det før, så ved vi det nu. Aldrig har det stået så tydeligt og klart, hvor alvorlig en situation begravelsen og bisættelsen er for os. Vi har som mennesker brug for at sige farvel og vil gerne som familie, venner og naboer være sammen i afskeden.

Coronahåndtering af døden

Kirkegårds- og krematorieledere, gravere og medarbejdere, præster, kirketjenere, bedemænd, menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser og mange andre har i år måttet yde en ekstra indsats og har skullet træffe mange svære beslutninger.

I administrationerne er der arbejdet på højtryk med at fortolke og kommunikere reglerne ud. Ikke alt har altid givet mening. Og fordringerne om både klare, tydelige regler og så samtidig give plads til skønsomhed lokalt er en svær balanceakt.

Kirkerummene og kapellerne har forskellige størrelser, hvad der medfører, at deltagerantallet er forskelligt. Der har været og er forskelle på, hvor mange man må samles ude og inde. Det har også været nødvendigt at arbejde med ritualerne, så

de har kunnet tilpasses situationen. Og alt har været oppe i luften og medført mange overvejelser om, hvordan man f.eks. både kan overholde afstandsregler og arbejdsmiljøregler.

Overordnet set har vi alle, vil jeg mene, i denne svære situation forsøgt at skabe de bedst mulige rammer for afskeden med den døde.

Reglerne ændrer sig desuden fortsat. Nu har vi lige fået nye igen om deltagerantal, og vi ved dybest set ikke, hvordan udviklingen vil være den næste tid. Der vil fortsat være meget arbejde at gøre for alle.

Jeg vil som formand for Foreningen for Kirkegårdskultur gerne takke alle, som har bidraget og bidrager til at tage vare om begravelserne og bisættelserne her i landet. For den menneskelighed, medfølelse og ansvarlighed, der udvises.

Kirkegårde som offentlige og fælles rum

Covid-19 med nedlukningen af store dele af vores samfund har understreget det, som de fleste af os godt ved, at begravelse og kirkegårdskultur er vigtig.

Demokratisk anlæg med liggende gravminder i græs. Den enkelte følger sig ind under det almene. Aarhus Nordre Kirkegård. Foto: Mette Fauerskov.

Det vidste de folk, som dannede denne forening for 100 år siden, og som fra begyndelsen var optaget af såvel bevaring og udvikling af de danske kirkegårde. De havde idealer, skønhedsideal og syn på, hvad der var godt og skidt, hvad der var skønt og uheldigt og grimt. De var præget af et historiesyn og en særlig æstetisk dannelse, som gjaldt for deres egen tid, men det, som var forudsætningen for foreningens dannelse, var jo en forståelse af kirkegårdene som væsentlige lokale fælles rum. Formålet var dengang som nu at skabe de bedst mulige rammer for danskernes forhold til døden. Rum for sorg og erindring, tab og tak.

Kirkegårdene er at forstå som vigtige fælles rum med offentlig adgang. Samfundsmæssigt er det derfor også vigtigt, at vi tager ansvar for dette område. Den lokale kirkegård er et fælles rum, hvor vi alle kan komme, og derfor er det også naturligt, at vi alle er medfinansierende enten over kommuneskatten eller for de flestes vedkommende over kirkeskatten. Børnehaver, skoler, sygehuse, byens parker og fortove, pladser og de fleste veje er vi alle med til at betale for, og kirkegårdene hører for mig sammen med det fælles, det offentlige. Også selv om vi f.eks. på Stenballegård får indsigt i en ny begravelsespladsform.

Kirkegårde, drevet af kirke eller kommune, skal ikke hvile i sig selv økonomisk. Det er rum, vi alle som enten borgere i samfundet eller som folkekirkemedlemmer skal betale til.

Personlige og særlige gravminder, der samtidig harmonerer med områdets andre gravminder. Råbjerg Kirkegård.
Foto: Mette Fauerskov.

Hvis en kommune eller kirke tænker anderledes, har de ikke forstået, hvad en kirkegård er – en gravplads for hele lokalsamfundet. Et sted, hvor de jordiske rester og vores støv kan hvile. Man har i så fald heller ikke forstået dødens alvor for os mennesker og er forfaldet til et meget materialistisk syn på tilværelsen. På det sidste har vi set en kommune tænke sådan, og dertil kan man kun glæde sig over, at den lokale kirke nu synes at træde til på grund af kommunens manglende ansvarlighed.

Det er vigtigt at lytte

I foråret afholdt biskopperne en konference i Aarhus om danskerne og døden, tovholder var Anne Kjærsgaard, og lige inden Danmark lukkede ned, var biskop Henrik Wigh-Poulsen og jeg i Norge til en konference i nordisk regi. På begge konferencer stod det tydeligt, at det er vigtigt, at vi skærper vores forståelse af, hvad der er behov for på kirkegårdsområdet. Hvad tænker vi mennesker i dag om død og begravelse? Hvad har vi behov for?

Andreas Reckwitz, en tysk professor i kultursociologi, kommer i sin bog *Singulariteternes samfund*, udgivet i 2017, med en beskrivelse af vi menneskers levevis og tænkemåde i dag. Han har fået øje på, at vi i dag vægter det særlige og unikke, frem for det almene. Han indleder med følgende ord:

”Hvor vi end vender blikket hen her og nu, er det i stadig højere grad det særlige frem for det almene, der er i højsædet. Forhåbningerne knytter sig ikke til det standardiserede og regulerede, til institutioners og individers interesser og bestræbelser, men snarere til det enestående, det singulære”.¹

Det kan lyde paradoksalt, men det, vi er fælles om i dag, er ifølge Reckwitz, at vi har vanskeligere ved at give os ind under en ramme, en institution. Vi har med Reckwitz’ ord ligefrem en ”personlig og eksistentiel tilfredsstillelse i det særegne”. Netop det er centrum i vores samfund i dag. Her er mindre lyst til social tilpasning, og i stedet mere trang til selvstændighed og selvoptimering med de goder og de byrder, det bærer med sig. Vi har dermed bevæget os fra det almenes sociale logik til det særliges sociale logik. Det medfører samtidig større fokus på følelsesintensitet og singularisering, dvs. en søgen efter det særlige.

Reckwitz' tankegang, som jeg først for nyligt er stødt på, kan måske hjælpe os til bedre at forstå, hvad der er på færde i dag. Der skal være plads til det personlige præg, det unikke, det særlige og plads til følelser. Vi gør ikke blot det, man plejer.

På kirkegårdsområdet vil det sige, at der skal være plads til stor variation, at der er brug for en særlig lydhørhed over for de enkelte ønsker og behov. Ikke under det fortegn, at de pårørende nu er blevet mere krævende. Tværtimod, det er netop kendetegnende for vores kultur i dag, at vi selv vil være med i det, søger det autentiske, og at et ordentligt farvel ikke nødvendigvis er gjort med præstens prædiken og en traditionel gravplads. Det skal vi have øje for. Kirkegården skal netop også give plads til følelserne, til sansning og refleksion, til stilhed og fordybelse, til fællesskab. Her er der brug for øget forståelse og fleksibilitet, tror jeg, fra alles side.

Kirkegårdsdriften – et fælles ansvar

Et andet forhold, som jeg personligt mener, vi er nødt til at se på, er kirkegårdenes økonomi. Jeg har nævnt det før.

De mange henvendelser, jeg til stadighed får både som biskop og formand for denne forening, om, at kirkegårdene er blevet for dyre, så folk nu sløjfer gravstederne, bekræfter for mig, at vi er nødt til at se på kirkegårdens økonomi og finansiering. Mange provstier er trængte, bl.a. som følge af, at stadig flere familiegravsteder nedlægges. Der er derfor vanskeligt at se, at man fortsat kan lægge så mange penge i kirkegårdsdriften som i dag, ja nogle steder vil man få vanskeligheder med at opretholde enestående og værdifulde gamle anlæg. Jeg håber, det er et arbejde, som vi bredt kan arbejde sammen om.

Det er et arbejde, som handler om økonomi på alle niveauer:

at øge forståelsen hos de pårørende for, at et gravsted og pasning af et gravsted naturligvis har sin pris,

at menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser fortsat forholder sig til og reflekterer over plejeniveau,

at man på centralt niveau også overvejer evt. nye finansieringsmuligheder for kirkegårdenes fællesarealer og de bevaringsværdige og helt unikke anlæg rundtom i landet.

Til sidst vil jeg gerne benytte lejligheden til at takke alle forningens medlemmer og i særlig grad bestyrelsen og redaktionen af årsskriftet. Tak for det gode samarbejde, det gode kammeratskab og arbejdsfællesskab.

Noter

1. Andreas Reckwitz, *Singulariteternes samfund*, Kbh. 2019, 19.